

Digital Media and the Rise of Populism in the Context of the Current Refugee Crisis

Professional paper _ DOI 10.22522/cmr20180236 _ received on 16 September 2018
UDK: 316.774:004
329.733-042.3:328.16-054.73

.....

Marta Takahashi

Edward Bernays University College, Zagreb, Croatia. Email: marta.takahashi@bernays.hr
(corresponding author)

Franjo Skoko

Millenium promocija, Zagreb, Croatia. Email: franjo.skoko@mpr.hr

Davor Pavić, MSc

Split-Dalmatia County Prefect Office, Split, Croatia. Email: davor.pavic@gmail.com

.....

Abstract

The greatest crisis of the European Union thus far was caused by the significant migration wave from the Middle East in 2015/2016. At the beginning of the migration wave, Europeans were hospitable and accepted the unfortunate strangers. However, with the considerable increase in the number of migrants, this attitude began to change. Among particular groups of inhabitants, xenophobia and intolerance towards migrants began to flourish, which was fanned by the sporadic incidents in which the migrants participated. The unexpected refugee crisis encouraged the rise of populism and an increase in the popularity of the right political option, which began linking all problems in society with the migration question. For the strengthening of populism, an important role was played by the media, especially digital media, which became the primary communication and mobilisation platform of populists.

Keywords: refugee crisis, European Union, attitude towards immigrants, rise of populism, digital media

Uloga digitalnih medija i uspon populizma u kontekstu aktualne izbjegličke krize

Stručni rad _ DOI 10.22522/cmr20180236 _ primljeno 16. rujna 2018

UDK: 316.774:004

329.733-042.3:328.16-054.73

.....

Marta Takahashi

Edward Bernays University College, Zagreb, Hrvatska. Email: marta.takahashi@bernays.hr

Franjo Skoko

Millenium promocija, Zagreb, Hrvatska. Email: franjo.skoko@mpr.hr

Davor Pavić, MSc

Kabinet župana Splitsko-dalmatinske županije, Split, Hrvatska. Email: davor.pavic@gmail.com

.....

Sažetak

Dosad najveću krizu u Europskoj uniji izazvao je veliki migrantski val s Bliskog istoka tijekom 2015./2016. Početkom dolaska migrantskog vala, Europljani su bili gostoljubivi i prihvaćali su nesretne došljake. Međutim, sa značajnim rastom broja migranata, taj se odnos počeo mijenjati. Među određenim grupama stanovništva razmahala se ksenofobija i netolerancija prema migrantima, koju su pojačavali sporadični incidenti u kojima su migranti sudjelovali. Neočekivana izbjeglička kriza potakla je uspon populizma i porast popularnosti desne političke opcije, koja je sve probleme u društvu počela povezivati upravo s pitanjem migracija. U osnaživanju populizma važnu ulogu imao je i medijski sustav, osobito digitalni mediji, koji su postali primarna komunikacijska i mobilizacijska platforma populista.

Ključne riječi: izbjeglička kriza, Europska unija, odnos prema imigrantima, uspon populizma, digitalni mediji

1. Uvod

Aktualna izbjeglička kriza, povezana s izbjegličkim valom s Bliskog istoka tijekom 2015./2016., najveći je teret koji je posljednjih godina zadesio Europsku uniju. U njoj je došlo do političke polarizacije koja je u atmosferi sve snažnijeg neprijateljskog raspoloženja prema imigrantima potaknula jačanje desnog populizma na europskom tlu. Ta činjenica uznemirava Uniju jer prijete unazaditi gotovo sedam desetljeća njezine integracije. Unija od vremena svog nastanka drugima govori o poštivanju demokracije, ljudskih prava, multikulturalnosti i integraciji stranaca, a sada mnogi njezini građani daju podršku ksenofobnim i populističkim strankama koje ih usmjeravaju protiv stranaca, pa i protiv Unije (Takahashi, 2017, str. 84). Zato je uspon populizma i uloga digitalnih medija u tom usponu, tijekom i nakon izbjegličkog vala, tema od izuzetne važnosti za sve Europljane.

Pojam populizma potječe još iz vremena Rimske Republike, dok je pojam populističkog pokreta nastao kasnije¹. Ono što danas nazivamo populizmom označava politički pokret koji zagovara interese običnih građana nasuprot interesa političke i poslovne elite (Grbeša, Šalaj, 2018, str. 23), tj. središnja koncepcijska jezgra populizma je pozivanje na narod i antagonistički odnos prema elitama (Šalaj, 2012, str. 59). Sam izraz koristi se za označavanje vala nezadovoljstva, bijesa i prijezira koje prate neoliberalne nasrtaje iz prošloga naraštaja, a koji su doveli do stagnacije većine, uz koncentraciju bogatstva u rukama manjine (Chomsky, 2018, str. 189). Populističku ideju prožima misao o dobrom i poštenom narodu kojeg su prevarile i izmanipulirale korumpirane i nesposobne političke elite. Zato je sastavni dio populizma i zahtjev za provođenjem društvenih i političkih promjena kojima bi se ukinula dominacija elita i obnovila ideja i praksa politike kao izraza volje naroda (Šalaj, Grbeša, 2017, str. 326).

U većini europskih zemalja populizam je prisutan u svojoj desnoj inačici, koju uz pozivanje na narod i antielitizam, karakterizira i pozivanje na „opasne druge“. „Opasni drugi“ su pojedinci ili grupe koje ne pripadaju narodu s kojim se akter poistovjećuje te koji su prijetnja

¹ Izvorni populistički pokret bio je pokret radikalnih farmera oformljen krajem devetnaestog stoljeća u Teksasu, gdje je državno-kapitalistička industrijalizacija istisnula na margine poljoprivredna društva. Taj se pokret proširio na Kansas i cijeli Srednji zapad, gdje je bila slična situacija. Radikalni farmeri imali su izrazito individualističku republikansku predodžbu o tome da je čovjek slobodan samo ako mu nitko ne zapovijeda, pa su i rad za plaću smatrali prilično sličnim ropstvu, što ih je potaknulo da se pokušaju ujediniti sa sve brojnijom klasom organiziranih industrijskih radnika. Populisti su na kraju slomljeni, dijelom i silom, ali ostali su zapamćeni kao najdemokratskiji pokret u povijesti Sjedinjenih Američkih Država. Nažalost, taj se pokret kasnije promijenio i skrenuo u rasizam, ksenofobiju i antisemitizam. Unatoč tome, mora se istaknuti da su mu ishodišta bila izrazito progresivna te da je pomogao u oblikovanju progresivnog pokreta početkom 20. stoljeća (Chomsky, 2018, str. 182).

blagostanju i napretku tog naroda (Grbeša, Šalaj, 2018, str. 300). Postojanje „opasnih drugih“ na horizontalnoj razini zajedničko je obilježje svih vrsta desnog populizma, a glavna razlika između pojedinih vrsta desnih populista je u tome koga smatraju za „opasne druge“ (Grbeša, Šalaj, 2018, str. 126-127). U Europi su „opasni drugi“ prvenstveno imigracija, osobito muslimanska, koju se predočava kao muslimansku najezdu u svrhu islamizacije Europe i zatiranja njezine kršćanske biti (Bešker, 2018, str. 25).

Iako je zbog primjene niza mjera priljev migranata u EU usporen i broj ilegalnih ulazaka smanjen za 95 posto u odnosu na vrhunac krize u jesen 2015., ilegalni migranti i dalje pokušavaju ući na europsko tlo i Unija bi se mogla ponovo suočiti s velikom valom ljudi u potrazi za boljim životom na Zapadu. Međutim, više nema raširenih ruku kao prije. Upravo suprotno, jačaju inicijative da im se spriječi dolazak. Čak se i Angela Merkel složila da je njezina politika otvorenih vrata doživjela neuspjeh te bude li se EU raspala – bit će to zbog migracija. S migracijama na dugi rok mogao bi se mijenjati identitet i kulturni dizajn Europe. Ta je promjena kulturnog dizajna, prema nekima, vjerojatno već počela i trajat će dugo, poglavito što su gotovo sve zemlje EU-a u depopulacijskom procesu i kao takve traže izlaz iz situacije na način regrutiranja što jeftinije radne snage. Europa se u civilizacijskom smislu odavno organizirala, a sada ima tendenciju „urbanizacije“. Čak i one zemlje koje su se suprotstavile Orbanovoj politici, sada su na njegovom tragu, primjerice Austrija, Slovenija, Njemačka i Italija. To sve navodi na ponašanje tih aktera u smjeru organiziranja Europe kao tvrđave, a ne kao kozmopolitske Europe (Narod.hr, 2018), što snažno zagovaraju i desni populist.

U pojedinim europskim državama desno populističke stranke već su dugo prisutne kao važna politička snaga, što daje dojam o njihovoj velikoj dominaciji. Međutim, ta impresija nije pouzdana jer u Europi postoje vrlo značajne lijeve i centrističke populističke opcije (Grbeša, Šalaj, 2018, str. 135).² Ipak, nedvojbeno, posljednjih godina desni populizam jača. Poprima i antidemokratska obilježja budući da se protivi slobodi kakva je shvaćena u

2 Lijevi populizam karakterizira prisutnost pozitivnog referiranja na narod i političkog antielitizma te postojanja „opasnih drugih“ na vertikalnoj razini. Budući da u ovom tipu elitizma nema „opasnih drugih“ na horizontalnoj razini, upire se prstom na poslovnu, najčešće bankarsku elitu (Grbeša, Šalaj, 2018, str. 121). Drugi tip suvremenog europskog populizma naziva se centrističkim. Ovaj tip populizma također uključuje pozitivno referiranje na narod i difuzni antielitizam. Međutim, ovdje nema opasnih drugih ni na horizontalnoj ni na vertikalnoj razini (Grbeša, Šalaj, 2018, str. 125). Treći tip europskog populizma je desni populizam koji kao i prva dva tipa populizma uključuje pozitivno referiranje na narod i difuzni politički antielitizam, ali uključuje i „opasne druge“, ne samo na vertikalnoj, nego i na horizontalnoj razini. To znači da isključuje određene grupe stanovništva iz određenja naroda (Grbeša, Šalaj, 2018, str. 126). Grbeša i Šalaj (2018, str. 234) u okviru svoje istraživačke metodologije razvili su tri kategorije iznimno korisne u razlikovanju pojedinih tipova populizma (1. kategorija „opasni drugi“; 2. kategorija „prazni označitelji“ i 3. kategorija „referiranje na narod“). Općenito uzevši, 1. kategorija, tj. ona koja identificira opasne druge, pokazala se uspješnom u razlikovanju desnog i lijevog populizma.

liberalnoj demokratskoj tradiciji, protivi se slobodnom tržištu, slobodi udruživanja i slobodnoj migraciji. U kontekstu nedavne izbjegličke krize, tako su, između ostalih, značajan izborni uspjeh postigle, do tada relativno ne osobito utjecajne političke stranke, poput Nacionalnog fronta u Francuskoj, Stranke za slobodu u Nizozemskoj, AfD (Alternativa za Njemačku) i Pegida (Patriotski Europljani protiv islamizacije Zapada) u Njemačkoj, Stranka slobode i izravne demokracije (SPD) i desni populistički pokret Akcija nezadovoljnih građana (ANO) u Češkoj), dok su klasične stranke desnog centra (posebice vladajuće stranke/koalicije u Poljskoj i Mađarskoj) još više skrenule prema desnici (Maldini, Takahashi, 2017, str. 66). Na strahu od imigranata, europska je desnica izgradila svoju političku platformu i privukla brojne glasače (Trkanjec, 2018a, str. 27). Od zabrinutosti imigracijom najviše je profitirala protuimigrantska stranka Alternativa za Njemačku koja je 2017. Postala treća po veličini stranka u njemačkom nacionalom parlamentu⁵.

Zbog velikog priljeva migranata, čak je i Švedska, jedna od najliberalnijih europskih država, na izborima u rujnu 2018. Doživjela skretanje udesno. Ta činjenica ukazuje na još jedan zabrinjavajući proces. Naime, bez obzira što su se švedski socijaldemokrati i umjerenjaci silno trudili u izbornoj kampanji, nudili rješenja, nove ideje, vlada je čak uvela vrlo oštre mjere useljavanja, a i ekonomski zemlji ide jako dobro, unatoč svemu, desničari su ojačali. Nakon Njemačke, Austrije, Slovenije, Italije i drugih, može se samo konstatirati da je riječ o trendu na koji niti jedna etablirana opcija nema odgovora. Čini se da opći dojam straha i nesigurnosti, bilo kao posljedice financijske krize, ruske prijetnje, američkog protekcionizma, kineske ekspanzije, bilo kao zbroj svega toga, odvodi značajan dio biračkog tijela desničarima. Premda desničari ne nude rješenja, već samo fraze bez ikakvog sadržaja, dio pučanstva ih želi i zadovoljan je tim frazama (Trkanjec, 2018b).

Uspon populizma u važnim članicama EU opterećuje Uniju, suočava ju s velikim unutarnjim izazovima jer je to ozbiljna prijetnja njenom integritetu. Jačanje političkih aktera kojima se pripisuje populizam razlog je oživljavanja interesa za analizu populizma. U takvoj širokoj

⁵ Nedavno je Saska, istočna savezna njemačka pokrajina, najavila glasovanje za novi saziv državnog parlamenta u rujnu 2019. godine, a ankete predviđaju kako bi AfD ondje mogao postati druga najsnažnija stranka (iza CDU-a, koji proživljava trend pada podrške javnosti, upravo radi zaoštavanja imigrantske politike) (Jutarnji.hr, 2018a; Jutarnji list, 2018, str. 15). AfD se kao politička stranka pojavila tek 2014., s političkom platformom izlaska Njemačke iz eurozone zbog plaćanja duga južnih članica i ta im je platforma omogućila ulazak u Europski parlament. Ideja izlaska iz EU bila je aktualna sve do referenduma o Brexitu, nakon čega su, vidjevši sve negativne strane tog procesa, desničarske stranke napustile ideju – exita i okrenule se drugim idejama i temama (Trkanjec, 2018c, str. 12). Brexit sve više zabrinjava i same Britance pa je 2016. čak 6555 britanskih građana uzelo državljanstvo i neke druge države Europske unije, što je povećanje od 165 posto u odnosu na 2015. (Index.hr, 2018).

perspektivi želi se sagledati, analizom i sažimanjem relevantne literature, zašto su Europljani postali ravnodušni prema patnjama izbjeglica, je li imigracija doista ključni čimbenik odgovoran za porast popularnosti desne političke opcije te kakav je utjecaj digitalnih medija na uspon i jačanje tog fenomena.

2. Izbjeglička kriza i jačanje desnih populističkih opcija

U brojnim promjenama koje je prolazila europska integracija od Zajednice za ugljen i čelik pa sve do danas, izbjeglička kriza najveći joj je izazov. Taj neočekivani teret prvenstveno podnosi Njemačka jer je primila najveći broj izbjeglica koji su stigli u Europu. Njemačka se nakon Drugog svjetskog rata otvorila demokratskoj kulturi Zapada, kulturi koja uključuje pluralističku i predstavničku demokraciju, ravnopravnost među spolovima, odbacivanje rasizma i mržnje prema Židovima kao i prevladavanje etnički skućena nacionalizma. Brojne izbjeglice iz islamskih zemalja sada stavljaju pod pritisak ta dostignuća. Naime, migranti dolaze iz autoritarnih, hijerarhijski i patrijarhalno uređenih društava koja su oblikovana klanskom strukturom, okarakterizirana nasiljem i korupcijom, izrazito antifeministička i snažno protužidovska. Sve to je iznimno važno jer je Njemačka ključna država Europske unije i nastanak krize na njezinom teritoriju mogao bi uništiti taj veliki projekt koji je osigurao sedamdesetogodišnji mir, relativnu stabilnost i privredni razvoj na prostoru Unije (Posavec, 2017, str. 9).

Općenito, od svih razvijenih zemalja, zemlje Europske unije primile su najveći broj izbjeglica. Ipak, više od 85% svjetskih izbjeglica zbrinjava se u zemljama u razvoju. Najveći broj sirijskih izbjeglica (tražitelji azila u EU prvenstveno su sirijske izbjeglice), koje je stvorio brutalni, dugogodišnji rat, ostao je u sirijskom susjedstvu - Turskoj, Libanonu, Jordanu i Iraku. Budući da se na teritoriju Europske unije (na kojem živi oko pola milijarde stanovnika) nalazi 27 država članica (bez Velike Britanije, koja je u postupku izlaska iz EU), od kojih neke s najvećim svjetskim BDP-om, zbrinjavanje izbjeglica koji su pristigli u Uniju izbjegličkim valom 2015./2016. ne bi trebalo biti dramatično kako se u javnosti implicira (Takahashi, 2017, str. 66).

Recentna izbjeglička kriza jedan je od suvremenih političkih procesa koji je iznenadio EU. Riječ je o širem geopolitičkom i društvenom procesu čiji su uzroci višeslojni i komplicirani:

društveno-povijesni, ekonomski, kulturni i politički. Ova kriza utječe na međudržavnu i institucionalnu koordinaciju, odnose moći i pregovaranje oko suprotstavljenih političkih interesa. Također potiče kulturološke i populističke reakcije vezane uz suprotstavljenost običaja i vrijednosti različitih etničkih skupina. Djelovanje tog procesa je značajno, a posljedice važne s obzirom na slabljenje europskih vrijednosti mira, demokracije, prosperiteta i tolerancije (Takahashi, 2017, str. 63). Smanjena tolerancija utječe na porast popularnosti populističkih stranaka diljem Europe, posebice krajnjih desnih političkih opcija. Glavni je uzrok tome reakcija građana zapadnih društava na stanje tzv. postdemokracije, u čiji su prostor ušli populist, koji se osnažuju na protestnim glasovima brojnih građana nezadovoljnih javnim politikama vlasti, kao i nedjelotvornošću oporbe. Populisti ne nude alternativne političke programe, već mobiliziraju birače populističkom retorikom. Migracije i integracija stranaca tako postaju najčešće korištene teme na većini europskih izbora i okosnica političkog sučeljavanja. Takvim pristupom, krajnje desne političke stranke, koje dolazak stranaca predstavljaju uzrokom svih problema u državi i društvu, koriste nagomilano socijalno nezadovoljstvo i sve masovnije prosvjedno raspoloženje kako bi se politički okoristili i stekli što širu političku potporu. Na toj osnovi evidentan je porast potpore političkim strankama, osobito onima koje ističu izolacionizam i nacionalizam te veliku opasnost od stranaca po domicilnu kulturu, nacionalni identitet i ekonomiju (Maldini, Takahashi, 2017, str. 66-67). Europskom biračkom tijelu koje je skrenulo udesno, zajednički nazivnik je globalna financijska kriza koja je protresla europski kontinent i donijela duboke društvene promjene vidljive u osiromašenju srednje klase, dovođenju u pitanje europskog blagostanja i povećanju jaza između bogatih i ostalih. Europske tradicionalne stranke lijevog i desnog centra nisu znale reagirati na novonastale okolnosti i ponuditi politički i ideološki narativ koji bi zadržao biračko tijelo (Trkanjec, 2018c, str. 12). Danas, sedam mjeseci uoči europskih izbora⁴, populist i dalje nude biračima politiku bez sadržaja, koja se vrti oko pitanja migranata i nekih drugih manjina.

Sveukupno uzevši, animozitet prema manjinama, kombiniran s antielitizmom i pozitivnim spominjanjem naroda, indikator je desnog populizma (Grbeša, Šalaj, 2018, str. 200), a pitanje imigracije je komunikacijski forte desnih populista (Grbeša, Šalaj, 2018, str. 169), osobito kad su im lideri spretni komunikatori snažne osobnosti. Jačanje navedenih karakteristika populizma ukazuje da je taj fenomen osnažen u Europskoj uniji tijekom i nakon izbjegličke krize 2015./2016.

⁴ Izbori za zastupnike Europskog parlamenta održat će se od 23. do 26. svibnja 2019. u 27 država članica EU. Očekuje se da će nakon toga porasti snaga krajnje desnice, ali i ljevice. Desni i lijevi centar polako odustaju od borbe protiv krajnjih ljevičara i desničara te sve više preuzimaju od njih dio argumenata, pogotovo oko migracija (Palokaj, 2018a, str. 24).

3. Odnos medija i populizma

Ne postoji politika koja nije ovisna o medijima (Klarić, 2018, str. 17). Tako je i za jačanje populizma važno postojanje medijskog sustava u kojem prevladava populističko novinarstvo, odnosno postojanje medija koji su spremni davati veliki prostor populističkim idejama i akterima. Odnos medija prema populistima varira ovisno o specifičnom povijesnom, društvenom, političkom i medijskom okruženju – uključujući medijsku kulturu i medijski sustav zemlje. Mediji i populistici zapravo dijele zajednički diskurs koji počiva na identifikaciji s narodom i kritici elita, tj. političkog establišmenta (Grbeša, Šalaj, 2018, str. 157, 168, 172). Masovni mediji (masmediji), ako su skloni populističkim akterima, mogu olakšati njihovo djelovanje i jačanje. Suvremeni trendovi u izvještavanju o politici pojačavaju populistički govor i tako stvaraju podlogu za uspon populističkih opcija (Grbeša, Šalaj, 2018, str. 140). Zbog „nametljivosti“ medija, medijska izvještavanja pridonose stvaranju osjećaja iracionalnog straha od došljaka i štete izbjeglicama koje se kriminalizira i etiketira kao društvenu, kulturnu, ekonomsku, socijalnu, sigurnosnu, teritorijalnu, zdravstvenu, demografsku i drugu prijetnju (Župarić-Iljić, 2016). Primjerice, nakon novogodišnje noći u Kölnu 2015. godine, kad su imigranti, navodno, seksualno uznemiravali i silovali na stotine djevojaka i žena, vijest o tom događaju postala je prijelomna. Naknadnom policijskom istragom utvrđeno je da su samo trojica od 58 osumnjičenih nasilnika bili imigranti. Nažalost, rezultati istrage stigli su prekasno. Kao što su još za dolaska izbjegličkog vala svi imigranti smatrani muslimanima, a nakon terorističkog napada u Parizu i teroristima, od zbivanja u Kölnu izjednačeni su i sa silovateljima. Platforme povezane s AfD strankom namjerno su pri tome kreirale paralelnu stvarnost, pa i poseban jezik. Tako su plasirale riječ *rapefuges*, koja je spoj dviju engleskih riječi – silovanja i izbjeglica. Obracanjem istomišljenicima kroz profilirane medije stvarali su atmosferu koja zaziva linč. Bio je to kraj politike raširenih ruku, početak pada popularnosti kancelarke Merkel, a po mnogima i početak naglog uspona desnice (Drakulić, 2018, str. 31).

Od tada je došlo do ozbiljnog preslagivanja na europskoj političkoj sceni – nastali su novi populistički pokreti i stranke te se značajno povećao broj pripadnika i simpatizera desne političke opcije, koja se protivi europskom establišmentu i dolasku imigranata.

Ipak, nije zaživjela ideja o ujedinjavanju europskih desnih i populističkih stranaka, koju je predlagao Stephen Bannon, bivši savjetnik američkog predsjednika Donalda Trumpa (Trkanjec, 2018c, str 12). Njemačka je zatražila od američke vlade da pojasni i neobičnu izjavu Richarda

Allena Grenella - svog veleposlanika u Berlinu, kako mu je cilj jačanje konzervativnih snaga u Europi i njihovih vođa (Jutarnji.hr, 2018c).

3.1. Važnost digitalnih medija u jačanju populizma

Digitalni mediji su svi mediji koji svoj medijski sadržaj objavljuju ili nude putem interneta ili putem digitalnih mreža i uređaja (Kunic, 2017). To su najnoviji oblici masovne komunikacije koji omogućuju običnim ljudima da razmjenjuju informacije i daju im osobni doprinos. Imaju potencijal proizvesti dojam intimnosti, interakciju jedan na jedan (Grbeša, 2018, str. 17). Digitalni mediji uključuju brojne društvene medije, kao što su blogovi, mikrobloggeri, forumi, društvene mreže, *online* udruženja, društvene internetske stranice i drugo. Zbog masovnog korištenja postali su utjecajan skup alata na društveno mišljenje, pa i stvaranje trendova (Gavrilović, 2009). Prema mišljenju McLuhana (cit. u Keen, 2017, str. 20-21) World Wide Web je elektronički alat za komunikaciju koji će nas možda potpuno reprogramirati.⁵

Digitalni mediji su vrlo važni za uspon populizma jer su postali primarna komunikacijska i mobilizacijska platforma populista, a osim toga privlače i pozornost *mainstream* medija pa im se medijska vidljivost dodatno pojačava (Grbeša, Šalaj, 2018, str. 174-175). Tako su u kolovozu 2018., u Saskoj (koja je postala jedna od desničarskih utvrda stranaka koje se u Njemačkoj žestoko protive migracijama), u gradu Chemnitzu, demonstrirale prvo stotine, a zatim i tisuće protuimigrantskih prosvjednika - nakon niza nasilnih sukoba koji su uslijedili jer su dvojica imigranata ubila Nijemca. Uhidbeni nalog jednog od osumnjičenih pronašao je put do ultradesničarskih grupa (skupina Pro Chemnitz, stranka AfD i antiislamski pokret Pegida) koje su ga objavile na internetu i tako mobilizirale pristaše. Sve su to danima pratili i *mainstream* mediji (Jutarnji.hr, 2018b), pojačavajući važnost zbivanja i dajući populistima još "otvoreniji" prostor da šire strah i islamofobiju te polariziraju društvo za i protiv izbjeglica. Prijateljica ubijenog Nijemca izjavila je da su desničarske prosvjede potpirivali netočni napisi u medijima, što je rezultiralo nasumičnim napadima na strane državljanke ili osobe koje „izgledaju kao stranci” i novim nasilnim prosvjedima u kojima su se sukobili pripadnici krajnje desnice i ljevice (Hrupić, 2018, str. 16-17).

5 Središnji problem interneta dobro se vidi kod ISIS-ovog učinkovitog korištenja društvenih medija. Kada se ukloni „vratar” i bilo tko objavi bilo što online, znatan dio tog sadržaja može biti ili propaganda ili potpuna laž. To se vidjelo i u sukobu između Izraela i Hamasa 2014. godine, kada su obje strane imale velike ekipe na Twitteru, Facebooku i YouTubeu, s namjerom širenja svojih verzija tog sukoba. Izrael je angažirao 400 studenata koji su na različitim jezicima, na pet stranica Facebooka, prezentirali izraelsku verziju rata, a vojno krilo Hamasa, također na više jezika, objavljivalo je tvitove (svoj prikaz sukoba) za svojih skoro 12.000 pratitelja na Twitteru (Keen, 2015, str. 179).

Javnost je danima pratila i strašnu epizodu u Macerati (Italiji), gdje je mladić Luce Trainij, prvo pripadnik ksenofobne Lige (čiji je šef Matteo Salvini, talijanski ministar unutarnjih poslova), a zatim neonacističke Nove snage, iz pištolja pucao na slučajne tamnopute ljude po gradskim ulicama. Povod je bila vijest da je mladi Nigerijac ubio djevojku – talijansku državljanku. Kasnije se ispostavilo da se djevojka predozirala drogom u stanu Nigerijca, a on ju je potom raskomadao kako bi se lakše riješio tijela i od sebe otklonio sumnju na ubojstvo. Treba napomenuti da Luce Trainij nije poznao nigerijskog mladića, preminulu – predoziranu djevojku kao ni tamnopute ljude koje je ustrijelio. U svemu ovome posebno iznenađuje činjenica da je Trainij na društvenim mrežama dobio nevjerovatno velik broj pohvala za svoje gnjusne postupke, a pri ulasku u zatvor u Macerati, zatvorenici su ga pozdravili gromoglasnim pljeskom (Bešker, 2018, str. 25).

Osim što objave na digitalnim medijima brzo povezuju populiste i simpatizere ideološki i inspiracijski, povezuju ih i financijski te operativno. Tako je organizacija *Defend Europe* prikupila na internetu sredstva kojima je kupila brod (*C-Star*), kojim želi spriječiti dolazak novih izbjeglica u Europu preko Sredozemnog mora. Naime, *C-Star* i njegovih 25 članova posade namjeravaju spašavati migrante i vraćati ih libijskoj obalnoj straži te potopiti sve prazne brodove koje migranti ostave za sobom. Tvrde da će tako omesti brojne europske nevladine udruge, koje optužuju da pomaganjem migrantima zapravo sudjeluju u nezakonitom krijumčarenju ljudi u Europu (Jutarnji.hr, 2017)⁶.

Na borbi protiv imigranata, koju prvenstveno plasiraju kroz digitalne kanale komunikacije, desni populisti stječu snažnu podršku dijela javnosti. Internet svojim karakteristikama i brzim širenjem mreže korisnika pruža drukčije uvjete komunikacije s biračima i postaje moćno oružje u rukama predizbornih stratega (Bebić, Grbeša, 1999, str. 179). Portali desnih populista svakodnevno su preplavljeni mnoštvom anonimnih tekstova, bombastičnih naslova

6 Zarada od krijumčarenja ljudima koji žele ući u Europu izjednačila se sa zaradom od krijumčarenja drogom (Jutarnji.hr, 2018d). Kako bi smanjili ilegalnu imigraciju, čelnici država članica Europske unije postigli su krajem lipnja 2018. kompromis, dogovorivši uspostavu zajedničkih centara za obradu zahtjeva za azilom na dobrovoljnoj bazi te ograničavanje kretanja migranata unutar EU. U tim centrima, omogućit će se razlučivanje ilegalnih migranata, koji će biti vraćeni, od onih kojima je doista potrebna međunarodna zaštita. Čelnici su također predložili Europskom vijeću i Europskoj komisiji da žurno istraže koncept regionalnih platformi za iskrcavanje imigranata u suradnji s trećim zemljama te s Visokim povjereništvom UN-a za izbjeglice i Međunarodnom organizacijom za migracije, kako bi se tako razbio poslovni model krijumčara ljudima i spriječilo tragične gubitke života nesretnih došljaka. Također je dogovoreno jačanje vanjskih granica i veća financijska davanja za Tursku, Maroko i druge sjevernoafričke zemlje radi sprečavanja ilegalnih kretanja sa tih prostora prema Europi. Dogovoreno je i da svi brodovi moraju poštovati zakone - što se odnosi i na nevladine organizacije, te da se ne smiju uplitati u operacije obalne straže na libijskoj obali. Međutim, nije postignut i dogovor o sustavu azila, iako je to ključno pitanje koje u ovom trenutku najviše dijeli Uniju (Palokaj, 2018b).

i izmišljenih događaja - lažnih vijesti i lažnih podataka, koje se zatim šire internetom. Desne internetske platforme i svi mediji kojima su one izvor postigli su da istina o migrantima bude sve manje važna (Drakulić, 2018, str. 31). Važno je samo da se na pitanju migranata postigne politički uspjeh.

4. Migracija, digitalni mediji i populizam

Za potrebe ovog rada koristio se kvalitativni pristup istraživanju (Creswell, 2009 prema Luketić, 2011, str. 107; Zelenika, 2000, str. 123) o aktualnoj izbjegličkoj krizi i usponu populizma u Europi te ulozi digitalnih medija u tom usponu. Kao literaturni izvori korištene su knjige, znanstveni članci i publikacije, kvalifikacijski rad, časopisi, dnevne novine i internetske stranice koje obrađuju navedenu temu, a objavljene su tijekom 2017./2018., tj. nakon dolaska migrantskog vala 2015./2016. Sumiranjem informacija iz tih različitih izvora dostupne literature nastojalo se odgovoriti na tri pitanja – kako se mijenjao stav Europljana prema imigrantima, je li migracija ključni čimbenik odgovoran za uspon populizma te kakva je uloga digitalnih medija u tom usponu. Na temelju pregleda i sinteze podataka, može se zaključiti sljedeće:

1. Početkom dolaska migrantskog vala 2015./2016. Europljani su odobravali prihvat migranata, ali su s vremenom postajali sve suzdržaniji pa čak zauzimali i neprijateljski stav prema njima. Taj se stav pojačavao paralelno s rastom broja migranata. Masovnost i učestalost prizora mnoge su ljude učinile neosjetljivima na tuđu patnju, štoviše, brigu o svom socijalnom položaju počeli su povezivati upravo s pitanjem migracije.

2. Izbjeglička kriza je u pojedinim državama EU ohrabrila radikalne nacionalističke političke opcije, ksenofobiju i netoleranciju prema imigrantima. Stoga možemo reći da je izbjeglička kriza potaknula uspon populizma, odnosno da je migracija ključni čimbenik odgovoran za porast popularnosti desne političke opcije.

3. Na temelju literature može se zaključiti da je značajna uloga digitalnih medija u usponu desnog populizma. Iako neki autori ističu da su digitalni mediji glavni krivci za taj uspon, to se ne može sa sigurnošću tvrditi jer ne postoji dovoljno empirijskih analiza o toj povezanosti. Zato bi bilo primjerenije digitalne medije nazvati važnim „sukrivcima“, suodgovornima za osnaživanje populizma.

5. Rasprava i zaključak

Danas su u Europi prisutna tri glavna tipa populizma: lijevi, centristički i desni. U većini europskih država prevladava desni populizam, čije su bitne karakteristike pozivanje na narod, antielitizam i „opasne druge“. Uspon desnog populizma tijekom i nakon izbjegličke krize 2015./2016. osobito snažno temelji se na trećem obilježju populističkog diskursa – prisutnosti „onih drugih“, tj. izbjeglica s Bliskog istoka. Zbog kontinuiranog dolaska imigranata, dio Europljana je nezadovoljan, preplašen i zabrinut za svoju budućnost te posljedično sve više rezigniran prema njihovoj sudbini. Obrazloženje i rješenje takvog stanja traže i putem digitalnih medija, prvenstveno na portalima desnih populista koji imigrante nastoje stigmatizirati stavljanjem pojedinosti izvan konteksta i širenjem neistinitih informacija. Populisti nude priproste slike svijeta i neprijatelja i potpiruju nezadovoljstvo građana. Prosvjedi populista u gradovima diljem Europe ukazuju na dublje uzroke jačanja ovog fenomena – na razočaranje, frustraciju i srdžbu u društvu, na anksioznost koja se stvara oko globalizacije i rastućih nejednakosti.

Iako još ne postoji dovoljan broj istraživanja o ulozi digitalnih medija u komunikaciji i organizaciji populista, kao ni ciljanih istraživanja o utjecaju medijskog populizma na populističke težnje građana, stječe se dojam da digitalni mediji nisu jedini „krivci“ za uspon populizma, ali su značajni „sukrivci“ zbog protežiranja populizma - privlačenja i mobilizacije pristaša te pozivanja da preuzmu kontrolu (jer ih država ne može zaštititi).

Kada digitalni mediji (primjerice društvene mreže), elektronički mediji (primjerice radio i televizija) te knjige i druge publikacije prikazuju recentna migracijska zbivanja, doima se kao da je riječ o tri različita fenomena. Za digitalne medije, migracije i migranti („oni drugi“) uglavnom su bezimena prijetnja, prvenstveno od terorizma, radikalnog islama i drugačijih civilizacijskih normi. Masmediji, suprotno digitalnim medijima, često prezentiraju humanizirane priče o migrantima i njihovim patnjama, o sudbinama nesretnih ljudi koji su postali oružje za ostvarivanje političkih ciljeva gospodarskih i političkih elita svjetskih sila. Knjige i druge publikacije, općenito uzevši, o fenomenu migracija govore dvojako. Ističu kao pozitivno što će migranti uložiti svoju mladost i svoj radni vijek u gospodarstvo država koje su ih prihvatile, ali istodobno upozoravaju na promjenu etničke i vjerske slike zemalja u koje je došao velik broj migranata te političke, kulturne i gospodarske posljedice tih promjena u budućnosti.

Zbog važnosti ove teme, trebalo bi detaljnije istražiti medijsko prikazivanje recentnih migracija, osobito vjerodostojnost i odgovornost digitalnih medija u predstavljanju i stvaranju percepcije o suvremenim migracijskim kretanjima i dolasku „onih drugih“ te općenito izbjegličkom pitanju na europskom tlu. Pri tome se ne smije zanemariti da su „oni drugi“ samo ljudi koji su bili prisiljeni napustiti svoj dom, svoju državu i svoj kontinent, kao što su to morali učiniti i brojni Europljani uoči i tijekom drugog svjetskog rata. Bilo bi korisno utvrditi kolika je, s jedne strane, vjerodostojnost i odgovornost medija (digitalnih i masmedija) u predstavljanju migracijskog pitanja i povezanosti s populizmom, a kolika je, s druge strane, vjerodostojnost i odgovornost knjiga i drugih publikacija. Je li taj doživljaj „na prvi pogled“ jače povezanosti digitalnih medija i populizma, od povezanosti masmedija te knjiga i drugih publikacija s populizmom točan i ako jest ili nije, zašto je tako i može li se na njega i kako utjecati.

Popis literature

- Bebić, D., Grbeša, M. (1999). Internet – novo poglavlje predizbornih kampanja, *Politička misao* 36 (4), 179-191.
- Chomsky, N. (2018). *Globalno nezadovoljstvo*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Gavrilović, S. (2009). *Društveni mediji*. Dostupno na http://www.webstrategija.com/ws/06/drustveni_mediji. 12.10.2018.
- Grbeša, M., Šalaj, B. (2018). *Dobar, loš ili zao? Populizam u Hrvatskoj*. Zagreb: TIM press.
- Keen, A. (2017). *Internet nije odgovor*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Luketić, D. (2011). Research Desing: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches (Nacr. istraživanja: kvalitativni, kvantitativni i mješoviti pristupi) – prikaz knjige. John W. Creswell Sage Publications, Inc., 2009, *Acta Iadertina*, 8, 107-121.
- Maldini P., Takahashi M. (2017). Refugee Crisis and the European Union: Do the Failed Migration and Asylum Policies Indicate a Political and Structural Crisis of European Integration? *Communication Management Review*, 2 (2), 54-71.
- Šalaj, B. (2012). Što je populizam? *Političke analize*, 11, 55-61.
- Šalaj, B., Grbeša, M. (2017). Što je populizam i kako ga istraživati? *Društvena istraživanja*, 26 (3), 321-340.
- Takahashi, M. (2017). *Geopolitički interesi velikih sila i izbjeglička kriza*. Diplomski rad. Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku.
- Zelenika, R. (2000). *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Rijeka: Ekonomski fakultet u Rijeci

Ostali izvori

- Bešker, I. (2018). Zločin u Macerati i „povratnik Duce“ – novi znaci vraćanja fašizma? *Jutarnji list*, 9. veljače 2018., 25.
- Drakulić, S. (2018). Fake news o imigrantima silovateljima. *Magazin Jutarnjeg lista*, 3. veljače 2018., 31.
- Grbeša, M. (2018). Intervju. Celebrity politika – opasnost ili demokratski resurs. *Universitas*, 22. kolovoza 2018., 16-17.
- Hrupić, M. (2018). Policija u sprezi s desničarima?, *Jutarnji list*, 31. kolovoza 2018., 16-17.
- Index.hr (2018). *Sve više Britanaca uzima državljanstvo drugih članica EU-a zbog Brexita*, 9. travnja 2018. Dostupno na <https://www.index.hr/vijesti/clanak/veliki-rast-broja-britanskih-gradjana-koji-su-uzeli-drzavljanstvo-druge-drzave-eua-uoci-brexita/1037472.aspx>. 15.4.2018.
- Jutarnji.hr (2017). *Brod desničarskih aktivista vraćat će izbjeglice u Afriku - 'Dolazimo pomoći obalnoj straži!' HUMANITARCI 'Ako budu ometali spašavanja, ljudi će ginuti'*, 25. srpnja 2017. Dostupno na <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/brod->

desnicarskih-aktivista-vracat-ce-izbjeglice-u-afriku-dolazimo-pomoci-obalnoj-strazi-humanitarci-ako-budu-ometali-spasavanja-ljudi-ce-ginuti/6400328/. 17.8.2018.

- Jutarnji.hr. (2018a). "Merkel mora otići, gubi se". *Stotine prosvjednika dočekalo njemačku kancelarku po dolasku u istočnu Njemačku*, 16. kolovoza 2018. Dostupno na <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/merkel-mora-otici-gubi-se-stotine-prosvjednika-docekalo-njemacku-kancelarku-po-dolasku-u-istocnu-njemacku/7729353/>. 17.8.2018.
- Jutarnji.hr (2018b). *Policija na udaru kritika zbog curenja uhidbenog naloga - Dokument se proširio internetom, potaknuo bijesnu rulju, premijer najavljuje istragu*, 30. kolovoza 2018. Dostupno na <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/policija-na-udaru-kritika-zbog-curenja-uhidbenog-naloga-dokument-se-prosirio-internetom-potaknuo-bijesnu-rulju-premijer-najavljuje-istragu/7775651/>. 31.8.2018.
- Jutarnji.hr. (2018c). *Trumpov ambasador u Njemačkoj izazvao sablazan "Moj cilj je jačanje konzervativnih snaga u Europi i njihovih vođa, oduševljen sam s Kurzom"*, 4. travnja 2018. Dostupno na <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/trumpov-ambasador-u-njemackoj-izazvao-sablazan-moj-cilj-je-jacanje-konzervativnih-snaga-u-europi-i-njihovih-vođa-odusevljen-sam-kurzom/7434417/>. 5.6.2018.
- Jutarnji.hr. (2018d). *Božinović i Collomb razgovarali o problemu migracija*, 4. srpnja 2018. Dostupno na <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/bozinovic-i-collomb-razgovarali-o-problemu-migracija/7562535/>. 5.7.2018.
- Jutarnji list (2018). Zaostravanje imigrantske politike odbija birače od CSU, *Jutarnji list*, 28. kolovoza 2018., 15.
- Kunic, D. (2017). Što su digitalni mediji i tko su ljudi koji su se specijalizirali za njih? Dostupno na <https://medium.com/@daliborkunic/specijalist-za-digitalne-medije-4a12495f9ab5>. 13.8.2018.
- Narod.hr (2018). *Dr. Jadranka Polović: „Angela Merkel ugrozila je europski sustav sigurnosti"*, 17. lipnja 2018. Dostupno na <https://narod.hr/eu/dr-jadranka-polovic-angela-merkel-ugrozila-europski-sustav-sigurnosti>. 20.6.2018.
- Palokaj, A. (2018a). Nakon europskih izbora 2019. godine porast će snaga krajnje desnice – ali i ljevice, *Jutarnji list*, 1. kolovoza 2018., 24.
- Palokaj, A. (2018b). *Talijani su blokirali sve zaključke dok se nije postigao dogovor o migracijama, na kraju je Conte slavodobitno uskliknuo: „Nismo više sami!*, 28. lipnja 2018. Dostupno na <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/talijani-su-blokirali-sve-zakljucke-dok-se-nije-postigao-dogovor-o-migracijama-na-kraju-je-conte-slavodobitno-uskliknuo-nismo-vise-sami/7536843/amp>. 2.7.2018.
- Posavec, Z. (2017). Europa na prekretnici, *Vijenac*, 22. prosinca 2016., 8-9.
- Trkanjec, Ž. (2018a). Kako se ambicija Emmanuela Macrona razbila o stijenje europske realpolitike, *Jutarnji list*, 19. travnja 2018., 27.
- Trkanjec, Ž. (2018b). *Odnosi snaga u Švedskoj dubinski su se promijenili: Još jedna zemlja koja je popustila pred naletom populističke, nacionalističke i radikalne desnice*. Jutarnji.hr. Dostupno na <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/odnosi-snaga-u-svedskoj-dubinski-su-se-promijenili-jos-jedna-zemlja-koja-je-popustila-pred-naletom-populisticke-nacionalisticke-i-radikalne-desnice/7809564/>. 10.9.2018.
- Trkanjec, Ž. (2018c). Njemačka desnica ne želi Bannona, *Jutarnji list*, 13. kolovoza 2018., 12.
- Župarić-Iljić, D. (2016). «Dobro došli, ali nastavite dalje!» *Zarez*, 12. veljače 2016. Dostupno na <http://www.zarez.hr/clanci/drago-zuparic-iljic-dobro-dosli-ali-nastavite-dalje>. 19.9.2018.

